

прокуратури й розроблення відповідно до ст. 9 Закону України «Про прокуратуру» Стандартів діяльності прокурорів у питаннях, що стосуються сфери охорони дитинства в кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України № 2102-IX від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.

2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (редакція від 03.04.2003): Верховна Рада України / Законодавство України: офіційний веб-портал. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

3. Закон України «Про охорону дитинства»: Верховна Рада України / Законодавство України: офіційний веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#n2>.

4. Кочура О.О. Неповнолітній потерпілий як учасник кримінального провадження: монографія / О.О. Кочура : за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О.О. Юхна. Харків : НікаНова, 2015. 249 с.

5. Макаров М.А. До питання забезпечення неповнолітньому права на захист у кримінальному провадженні. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (Київ, 28 трав. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 179–183.

6. Про особливості виконання функцій прокуратури з питань захисту інтересів дітей та протидії насильству: Наказ Офісу генерального прокурора від 04.11.2020 р. № 509. Верховна Рада України / Законодавство України: офіційний веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0509905-20#Text>.

7. Макаров М.А. Теорія та практика здійснення судового контролю у кримінальному процесі: монографія. Київ: Видавничий центр «Кафедра», 2017. 434

Михайленко Віра Володимирівна,
суддя Вищого антикорупційного суду,
кандидат юридичних наук

**ПРОБЛЕМАТИКА ДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ
СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Однією із засад сучасного кримінального провадження є розумні строки кримінального провадження. Вона полягає в тому, що під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання

процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Суд є суб'єктом, на якого покладено повноваження забезпечувати проведення окремих етапів кримінального провадження в розумні строки.

Основна ідея розумних строків полягає в тому, що період провадження у кримінальній справі не може бути невизначеним та свавільним. Її закріплення в Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року стало продовженням практики Європейського суду з прав людини у справах проти України, в яких встановлено порушення Україною конвенційних зобов'язань за статтею 6 Конвенції в частині надмірно тривалого розгляду кримінальних справ національними судами. Розгляд кримінальної справи в розумний строк є самостійною складовою права на справедливий суд, отже можна стверджувати й про відповідне право особи на розумні строки.

В КПК України унормована ідея права обвинуваченого на розумні строки вирішення кримінального провадження проти нього. Так, згідно з ч. 5 ст. 28 КПК України кожен має право, щоб обвинувачення щодо нього в найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього було закрито. Продовженням цього є приписи ст. 283 та 318 КПК України. Особа має право на розгляд обвинувачення проти неї в суді в найкоротший строк або на його припинення шляхом закриття провадження. Після повідомлення особі про підозру прокурор у найкоротший строк зобов'язаний закрити кримінальне провадження, звернутися до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності або з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Якщо прокурор звернувся до суду з обвинувальним актом, то судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку (ч. 1 ст. 318 КПК України).

Не слід забувати й про потерпілих, які очевидно зацікавлені у швидкому закінченні процесу. У ч. 6 ст. 28 КПК України закріплено право потерпілого нарівні з обвинуваченим на звернення до суду з клопотанням про здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені кодексом.

В глобальному сенсі розумних строків судового розгляду кримінального провадження вимагають інтереси правосуддя. Звісно, воно не має бути дуже швидким, адже надмірна швидкість може відобразитися на якості. Але воно й не має бути затягнутим, оскільки надзвичайна тривалість тримає у стані невизначеності учасників процесу і зумовлює витрачання зайвого ресурсу, який для цього необхідний. Саме тому демократичною цінністю є не «швидкий» чи «скорий» судовий розгляд, а розгляд «у розумні строки», тобто мова йде про адекватне співвідношення кількості і якості проведених

процесуальних дій та постановлених процесуальних рішень із тим часовим періодом, який на це витрачений.

В умовах дії правового режиму воєнного стану питання про дотримання розумних строків судового розгляду кримінальних проваджень повстало під новим кутом. Адже відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією та законами України. Повноваження судів, органів та установ системи правосуддя не можуть бути обмежені. Правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. Вектор законодавця в питанні здійснення правосуддя під час воєнного стану – незмінний: суди мають продовжувати свою діяльність на підставі встановлених в законі правил і процедур.

Українське судочинство вже усвідомило, що воєнний стан – це невизначеність у часі, ситуативність і неможливість планування і прогнозування. Натомість, кримінальне провадження завжди має конкретні або розумні строкові точки – строк проведення підготовчого судового засідання, строк призначення судового розгляду, розумний строк розгляду кримінального провадження, строк дії запобіжного заходу, строк притягнення до кримінальної відповідальності тощо.

В воєнних реаліях до складових, які визначені ст. 28 КПК України як критерії дотримання розумних строків – складність кримінального провадження, поведінка учасників кримінального провадження та спосіб здійснення судом своїх повноважень, додаються ще два – наявні спроможності суду забезпечити сам процес судочинства і забезпечення безпеки учасників кримінального провадження.

Спроможності відповідного суду забезпечити процес судочинства полягають в безперебійному технічному оснащенні установи. Адже навіть якщо певний суд не перебуває в зоні активних бойових дій чи під окупацією (такі випадки наразі регламентуються окремо), періодичні ракетні обстріли, що супроводжуються тривалими повітряними тривогами, пошкодженням об'єктів критичної інфраструктури і перебоями енергетичного живлення та інтернет, ставить щоденну діяльність зі здійснення правосуддя на невизначену паузу.

Забезпечення безпеки учасників судового процесу – це окреме питання, адже судові установи не забезпечені бомбосховищами, а тим більше залами судових засідань з відповідним безпековим оснащенням. І навіть, якщо учасники зібралися для участі у судовому засіданні, воно може перерватися в будь-який момент у зв'язку з повітряною тривоною або припиненням постачання електроенергії. Не слід забувати, що перебуваючи в судовому засіданні, особи

перебувають під юрисдикцією держави, отже «безпековими» питаннями має опікуватися саме держава.

Говорячи про спроможності судових установ забезпечити процес судочинства та безпеку учасників судового провадження нової актуальності набуває концепція двостороннього дистанційного правосуддя, коли не лише учасники могли б визначити безпечне місце, з якого вони беруть участь у судовому засіданні, а й судді і секретарі. До сих пір це звучить трохи утопічно, адже ч. 3 ст. 318 КПК України встановлює загальне правило, що судові засідання відбуваються у спеціально обладнаному приміщенні - залі судових засідань. Однак, друге речення цього ж положення містить припис, що у разі необхідності окремі процесуальні дії можуть вчинятися поза межами приміщення суду. Чи є війна такою необхідністю? – наразі питання риторичне, але якщо негативні події, які щоденно супроводжують судові розгляди, продовжаться ще тривалий час, доведеться тлумачити її саме таким чином. З іншої сторони, таке дистанційне правосуддя також залежить від покриття мережі інтернет, яке, в свою чергу, в більшості «підв'язане» під об'єкти електричного постачання.

Іншими питаннями, які безпосередньо впливають на дотримання розумних строків судового розгляду кримінального провадження, є спосіб здійснення судом своїх повноважень і поведінка обвинуваченого. Якщо суд, не перебуваючи в зоні активних бойових дій, просто не призначає судові засідання з огляду на воєнний стан або зупиняє кримінальне провадження до закінчення воєнного стану (а такі випадки непоодинокі), спосіб виконання ним своїх повноважень не можна вважати належним і добросовісним в аспекті дотримання розумних строків.

Поведінка обвинуваченого в умовах воєнного стану також часто не сприяє дотриманню розумних строків під час судового розгляду. Тут не йдеться про об'єктивні обставини, наприклад, коли обвинувачений перебуває на окупованій території або в зоні активних бойових дій. Але маніпулювання воєнним станом та подіями, що його супроводжують, активно використовується як обвинуваченими, так і захисниками для того, щоб не прибувати у судові засідання і штучно уповільнити або навіть зупинити процес розгляду кримінального провадження. До топ-обґрунтувань неявки в судові засідання можна віднести неявку у зв'язку зі страхами пересуватися містом («а раптом відбудеться ракетний обстріл, а я не встигну добігти до укриття»), перебувати в суді («в суді ж немає облаштованого укриття, щоб у випадку чого туди спуститися»). Хоча практика свідчить, що саме такі найбільш боягузливі обвинувачені та захисники в призначений час вільно пересуваються містом або відвідують інші судові засідання, а виходячи із суду під час повітряної тривоги п'ють каву на вулиці

замість того, щоб спрямувати до укриття, яке у випадку Вищого антикорупційного суду знаходиться в декількох хвилинах пішого ходу.

Можна було б сприймати такі страхи за правду, якщо б представники сторони захисту брали участь у судових засіданнях в режимі відеоконференції з використанням власних технічних засобів, адже такі можливості в переважній більшості їм надаються. Проте, користуючись своїм правом на особисту участь, вони категорично заперечують такий формат. Це є досить показовим в аспекті добросовісності виконання своїх обов'язків, адже до настання воєнного стану ті самі обвинувачені і захисники клопотали перед судом про здійснення судового засідання в режимі відеоконференції.

Іншою причиною неявки у судові засідання як обвинувачених, так і захисників є повідомлення за декілька хвилин про неможливість прибуття з посиланням на поважну причину і одночасну неможливість надати підтвердження з огляду на відсутність світла, інтернету тощо.

Події останнього часу засвідчили, що повітряна тривога сама по собі має бути підставою для затримки в часі початку судового засідання або його переривання, якщо воно вже почалося. Але як бути в тих випадках, коли повітряна тривога закінчується за 30–40 хвилин до призначеного часу і суд чекає представників сторони захисту, які, незважаючи на закінчення відповідних перешкод, все одно ухиляються від участі в судовому засіданні як особисто, так і з використанням власних технічних засобів?

Отже, з одного боку, розгляд справи в розумний строк – є правом обвинуваченого і обов'язком суду, а недотримання розумних строків судового розгляду кримінального провадження становить порушення права на справедливий суд. З іншого – в умовах воєнного стану виникають додаткові фактори – об'єктивні і суб'єктивні. Об'єктивні безпосередньо впливають на дотримання розумних строків (бойові дії, ракетні обстріли, тривалі і систематичні повітряні тривоги, пошкодження об'єктів критичної інфраструктури). Суб'єктивні – ситуативне використання учасниками процесу та інколи судом цих обставин тоді, коли вони відсутні, для того, щоб уповільнити чи повністю заблокувати хід процесу. В таких умовах під час воєнного стану мають формуватися особливі механізми дотримання розумних строків як з точки зору забезпечення безпеки учасників провадження, так і з метою недопущення маніпулювання обставинами воєнного стану для блокування судового розгляду.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. на 26 вересня 2022 року. Київ: Алерта, 2022. 386 с.